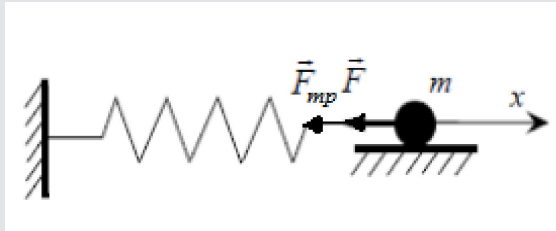

A 3D wooden maze with a white circular overlay containing text. The maze is made of dark wood and is viewed from an elevated perspective. The text is centered within the white circle.

Лекція 3

Вільні згасаючі коливання

Диференціальне рівняння вільних згасаючих коливань

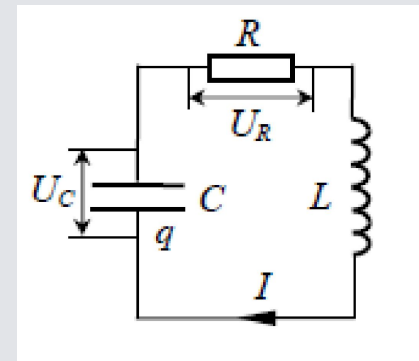
$$m\ddot{a} = F_{np} + F_{dp}$$

$$ma_x = -kx - rv$$

$$m \frac{d^2 x}{dt^2} + r \frac{dx}{dt} + kx = 0$$

$$\ddot{x} + 2\beta\dot{x} + \omega_0^2 x = 0,$$

$$\beta = \frac{r}{2m}, \quad \omega_0^2 = \frac{k}{m}$$

$$U_C + U_R = \varepsilon_i$$

$$\frac{q}{C} + IR = -L \frac{dI}{dt}$$

$$L \frac{d^2 q}{dt^2} + R \frac{dq}{dt} + \frac{q}{C} = 0$$

$$\ddot{q} + 2\beta\dot{q} + \omega_0^2 q = 0,$$

$$\beta = \frac{R}{2L}, \quad \omega_0^2 = \frac{1}{LC}$$

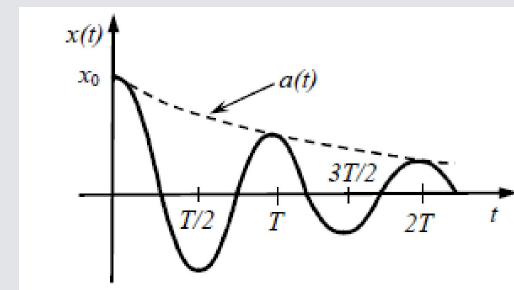
ω_0 – власна частота коливального контуру, β – коефіцієнт згасання.

Розв'язок диференціального рівняння вільних згасаючих коливань

$$x(t) = Q e^{-\beta t} \cos(\sqrt{\omega_0^2 - \beta^2} t + \varphi_0) \quad (1) \quad Q = \frac{x_0}{\cos(\varphi_0)}$$

У цьому рівнянні амплітуда коливань вже є самою функцією часу та зменшується з часом за експоненціальним законом (на рисунку – пунктирний графік):

$$A(t) = Q e^{-\beta t} \quad Q = \frac{x_0}{\cos(\varphi_0)} \quad (2) \quad Q = \frac{x_0}{\cos(\varphi_0)}$$

Частота вільних згасаючих коливань визначається виразом:

$$\omega_3 = \sqrt{\omega_0^2 - \beta^2}, \quad \omega_3 < \omega_0$$

вона завжди менша за власну частоту і є тим меншою, чим більший активний опір чи тертя.

Період вільних згасаючих коливань визначається через частоту згасаючих коливань і завжди є більшим за період власних коливань:

$$T_3 = \frac{2\pi}{\omega_3} = \frac{2\pi}{\sqrt{\omega_0^2 - \beta^2}}, \quad T_3 > T.$$

Умова для можливості коливань.

Аперіодичний процес

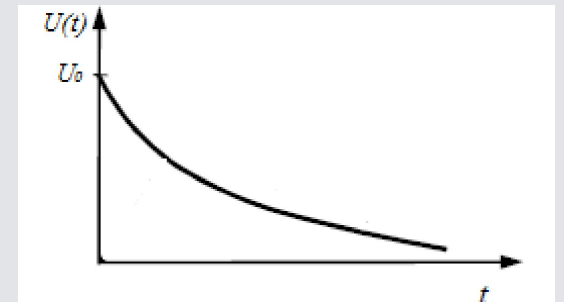

З виразу для частоти вільних згасаючих коливань ($\omega_z = \sqrt{\omega_0^2 - \beta^2}$) очевидно, що коливання будуть спостерігатись лише за умови додатного підкореневого значення. Для електричного контура це означає, що існує деяке критичне значення опору, який можна включити у контур, більше якого коливання не можуть відбуватися, а буде спостерігатись лише аперіодичний розряд конденсатора (графік на рисунку).

Процес називається **аперіодичним**, коли система після збурення повертається до стану рівноваги монотонним чином.

Критичний опір визначається з рівності власної частоти до коефіцієнту згасання:

$$\omega_0 = \beta \quad \text{або} \quad \frac{1}{\sqrt{LC}} = \frac{R_{кр}}{2L},$$
$$R_{кр} = 2\sqrt{\frac{L}{C}}.$$

Характеристики вільних згасаючих коливань

Основними характеристиками вільних згасаючих коливань є:

- коефіцієнт згасання β ;*
- час релаксації τ ;*
- логарифмічний декремент згасання λ ;*
- добротність Q .*

Коефіцієнт згасання та час релаксації

Ми вже визначили коефіцієнт згасання як $\beta=r/2m$ для механічних коливань чи $\beta=R/2L$ для електричних коливань, причому він має розмірність частоти.

Час релаксації τ – це часовий проміжок, за який амплітуда коливань зменшується у e разів. Відношення амплітуд у момент часу 0 та момент часу τ дає нам вираз:

$$A(t) = Ae^{-\beta t}, \quad \frac{A(0)}{A(\tau)} = e^{-\beta\tau} = e^{-1}, \quad \frac{A}{Ae^{-\beta\tau}} = e, \quad \beta\tau = 1.$$

Отже бачимо, що коефіцієнт згасання та час релаксації є взаємнооберненими величинами.

$$\beta = \frac{1}{\tau} \quad \tau = \frac{1}{\beta} = \frac{2L}{R}$$

Логарифмічний декремент згасання

Логарифмічний декремент згасання вводиться як величина, що обернена до кількості коливань за час релаксації: $\lambda = \frac{1}{N_e}$ скільки кількість коливань можна виразити з відношення $N_e = \frac{\tau}{T_3}$, обернений дріб буде дорівнювати логарифмічному декременту згасання: $\lambda = \frac{T_3}{\tau}$

Крім цього, згадавши, що час релаксації обернена величина до коефіцієнту згасання, можна визначити логарифмічний декремент згасання як $\lambda = \beta T_3$.

Розглянемо амплітуду в деякий момент часу та амплітуду через один період коливань

$A(t) = Ae^{-\beta t}$, $A(t + T_3) = Ae^{-\beta(t+T_3)}$ та візьмемо їх відношення: $\frac{A(t)}{A(t+T_3)} = \frac{Ae^{-\beta t}}{Ae^{-\beta(t+T_3)}}$ звідки, взявши натуральний логарифм від обох частин виразу, отримаємо:

$$\lambda = \ln \frac{A(t)}{A(t+T_3)}$$

Виразимо логарифмічний декремент через параметри коливального контура – R, L, C .

Для цього у вираз $\lambda = \beta \pi$ підставимо $\beta = \frac{R}{2L}$ та $T_3 = \frac{2\pi}{\sqrt{\omega_0^2 - \beta^2}} = \frac{2\pi}{\sqrt{\frac{1}{LC} - \left(\frac{R}{2L}\right)^2}}$.

Виконання математичних перетворень призводить до виразу

$$\lambda = \frac{\pi R}{L} \frac{1}{\sqrt{\frac{1}{LC} - \frac{R^2}{4L^2}}} = \frac{\pi R}{\sqrt{\frac{L}{C} - \frac{R^2}{4}}},$$

який можна спростити для випадку слабкого згасання, при якому $\beta \ll \omega_0$

$$\lambda = \pi R \sqrt{\frac{C}{L}}.$$

Добротність коливального контура

Добротність характеризує втрати енергії під час коливального процесу.

$$Q = 2\pi \frac{W(t)}{W(t) - W(t+T_3)}$$

Розглянемо відносне зменшення енергії за період коливань від моменту повного заряду конденсатора:

$$W(t) = \frac{Q_{\max}^2 e^{-2\beta t}}{2C}, \quad W(t+T_3) = \frac{Q_{\max}^2 e^{-2\beta(t+T_3)}}{2C}, \quad \frac{W}{\Delta W} = \frac{1}{1 - e^{-2\beta T_3}}$$

За невеликих значеннях показника степені $\beta T_3 \ll 1$ можна розкласти експоненту в ряд:

$$e^{-2\beta T_3} \approx 1 - 2\beta T_3$$

Тоді отримаємо більш простий вираз для добротності, який пов'язує її з логарифмічним декрементом:

$$Q = \frac{\pi}{\lambda}$$

Так само, як і логарифмічний декремент, добротність може бути виражена через параметри контуру R , L , C .

Якщо згасання суттєве, слід використовувати більш точну формулу:

$$Q = \frac{L}{R} \sqrt{\frac{1}{LC} - \frac{R^2}{4L^2}} = \sqrt{\frac{L}{R^2 C} - \frac{1}{4}}$$

У випадку слабого згасання, коли $\beta \ll \omega_0$, можна використовувати спрощений вираз:

$$Q = \frac{1}{R} \sqrt{\frac{L}{C}}$$

В реальних контурах, які працюють у радіочастотному діапазоні, значення добротності лежать у межах 100-300. Добротність систем, побудованих на використанні п'єзоелектричного ефекту (кварцеві резонатори), може досягати сотен тисяч.

І добротність, і логарифмічний декремент згасання – безрозмірні величини.